

الگوی جامع فرهنگ قرآنی و تبیین نقش آن در تغییرات فرهنگی جامعه اسلامی

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۲/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۶/۲۱

پرهام روشنایی*

نوید عمیدی مظاهری**

سید مجید امامی***

چکیده

رهبران انقلاب اسلامی بارها تأکید کرده‌اند که تغییراتی که انقلاب اسلامی به دنبال آن است بر مبنای قرآن در جامعه و بالاخص در سطح فرهنگی به وجود می‌آید. اما مسئله این است که بدون داشتن الگویی برای تغییرات فرهنگی مدنظر «بر اساس قرآن کریم» به روشنی نمی‌توان دریافت که این تغییرات چگونه می‌خواهند در جامعه پیاده شوند؟ بر همین اساس در این پژوهش به دنبال فهم نقش فرهنگ قرآنی در تغییرات اجتماعی هستیم. آنچه که با بررسی بیانات رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دریافتیم این است که رهبر انقلاب با طرح و بسط ایده فوق، این الگو را که با عنوان «جامعه قرآنی» از آن یاد کرده و شرح و تفصیل داده‌اند. در این الگو به سه عامل و عنصر؛ حاکم شدن فضا و بستر فرهنگ قرآنی در جامعه، نقش حکومت‌ها و رسالت قراء به‌عنوان بازوهای ایجاد تغییر فرهنگی در جهت محور قرار گرفتن قرآن در جامعه اشاره شده است. هدف از این پژوهش ارائه مدل جامع نقش فرهنگ قرآنی در تغییرات فرهنگی است که وجه نوآوری این مقاله محسوب می‌شود. در این پژوهش ضمن بررسی بیانات معظم‌له با روش تحلیل مضمون به تبیین الگوی فوق با استفاده از آیات و روایات پرداخته شده و در پایان ضمن ارائه مدل جامعی از این الگو، دسته‌بندی مضامین مستخرج و همچنین نتایج تحقیق شرح داده شده است. با مطالعه دقیق بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به نتیجه خواهیم رسید که گسترش فرهنگ قرآن‌خوانی که مقدمه تدبیر و عمل به قرآن است در سایه حمایت حاکمیت‌ها و همچنین ایفای نقش جدی قراء منجر به ایجاد جامعه‌ای قرآنی و همچنین مقدمه حاکمیت فرهنگی قرآن در فضای کشور خواهد شد.

واژگان کلیدی

قرآن کریم، جامعه قرآنی، حاکمیت فرهنگی قرآن، تغییرات فرهنگی - اجتماعی، آیه‌الله خامنه‌ای.

*کارشناس ارشد معارف اسلامی و فرهنگی و ارتباطات دانشگاه امام صادق^(ع) (نویسنده مسئول)

prowshanaei@gmail.com

**کارشناس ارشد معارف اسلامی و فرهنگی و ارتباطات دانشگاه امام صادق^(ع) navid.am1994@gmail.com

***استادیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگی و ارتباطات دانشگاه امام صادق^(ع) s.m.emamy@isu.ac.ir

طرح مسئله

انقلاب اسلامی به عنوان ماندگارترین و اسلامی ترین انقلاب های قرن بیستم، منجر به تحولات اساسی و بنیادین در ساختار سیاسی اجتماعی کشور ایران شده است. تغییر نظام سیاسی حاکم بر کشور از پادشاهی به جمهوری اسلامی و به وجود آمدن نهادهای گوناگون، همگی بخشی از تحولاتی هستند که منشأش انقلاب اسلامی است. اما مسئله ای که از ابتدای انقلاب توسط رهبران آن بیان شده است، این نکته بوده است که انقلاب اسلامی، به دنبال ایجاد نظم نوین فرهنگی یا به تعبیر دقیق تر مدیریت تغییرات فرهنگی به سمت نظم نوین هستند. رهبران انقلاب مردمی ایران بارها بیان داشته اند که این نظم نوین و حرکت و تغییر مسیر، مبتنی بر قرآن است. تا جایی که از حاکمیت فرهنگی قرآن در جامعه سخن گفته اند. آنچه در ادامه به آن اشاره می شود تنها بخشی از سخنانی است که حضرت آیت الله خامنه ای در این باره فرموده اند:

«یک اشکال این است که ما خیال کنیم تلاوت قرآن و انس با قرآن و رواج قرآن یعنی فقط همین. این، یک اشکال بزرگی است که مبادا ما دچار این بدفهمی و کج فهمی بشویم...همه ی اینها مقدمه است؛ مقدمه برای حاکمیت فضای فرهنگی قرآن در ذهن جامعه ی ما». (farsi.khamenei.ir، ۱۳۸۶/۶/۲۲)

ایشان همچنین آموزه های قرآن را منشأ رفتارهای اجتماعی در جامعه می دانند تا آنجایی که سر منشأ همه ایستادگی ها و مقاومت ها در مقابل مستکبران را قرآن و آموزه های قرآنی می دانند: «به قرآن باید با همه ی وجود، با همه ی دل ایمان آورد، ایمان ظاهری کافی نیست. با همه ی دل بایستی قرآن را و وعده ی الهی را باور کرد. امروز هم باورش آسان تر از دیروز است. امروز، یعنی در این دوره ای که ما داریم، من و شما داریم زندگی می کنیم، این قدر آیات و بشائر الهی وجود دارد که دل انسان را آسان می کند؛ چون دارد می بیند همانی که حضرت ابراهیم عرض کرد: «و لکن لیطمئن قلبی»، این اطمینان برای انسان پیدا می شود. دارد می بیند دیگر؛ در مقابل چشم ماست. چه بود ایران؟ ایران طاغوت، ایران آمریکا، ایران پیوسته ی با صهیونیست های غاصب؛ او چه بود، حالا چیست: قطب قدرتمند مقابله ی با استکبار و صهیونیسم، سند محکم ملت های مسلمان؛ اینها را داریم جلوی چشممان مشاهده می کنیم. این معجزه ی دعوت قرآن و خبر قرآن و آگاهی هایی است که قرآن به ما می دهد. این را باید حفظ کنیم» (farsi.khamenei.ir، ۱۳۹۰/۰۴/۱۴)

لذا پیداست که نقش قرآن در شکل‌گیری نظم نوین فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی به کلی مهم و اساسی می‌باشد اما به نظر می‌رسد دست‌یابی به چنین هدفی (حاکمیت فرهنگی قرآن) بدون الگوی مناسب ممکن نباشد. دقیقاً اینجا همان سؤالی مطرح می‌گردد که در این پژوهش به دنبال پاسخ آن هستیم. الگوی تغییرات فرهنگی مبتنی بر قرآن - که مدنظر انقلاب اسلامی است - چه می‌باشد؟

چگونگی دست‌یابی به اهداف انقلاب اسلامی موضوعی است که رهبران انقلاب‌ها را با پرسشی عمیق مواجه می‌سازد. پرسشی که اگر پاسخی مناسب برای آن نداشته باشند طبعاً با مشکلاتی روبه‌رو خواهند شد. حال که در انقلاب اسلامی اهدافی همچون حاکمیت اسلام و قرآن در فضای فرهنگی جامعه مطرح است، پرسش اساسی آن است که سازوکار و الگوی مناسب دست‌یابی به این هدف چیست؟ اگر اسلام را متکی بر دو ثقل یعنی قرآن و اهل‌بیت بدانیم طبیعتاً حاکمیت فرهنگی قرآن اهمیتی دوچندان می‌یابد. از همین رو نقش قرآن در جامعه و الگوی تغییرات فرهنگی مبتنی بر آموزه‌های آن پرسشی است که در این مقاله سعی در پاسخ به آن شده است.

اهمیت طرح پرسش‌هایی از این دست، آن است که باید به وسیله فهم درست و دقیق نسبت به برنامه و الگوی انقلاب اسلامی نسبت به تغییرات فرهنگی و اجتماعی به سمت ارائه راهکارها و برنامه‌ریزی برای جمهوری اسلامی در سیاست‌گذاری حوزه‌های گوناگون حرکت کرد. اگر سیاست‌گذاری را امری سیال نسبت به تغییرات اجتماعی و فرهنگی و برای هدف تغییرات اجتماعی و فرهنگی بدانیم آنگاه در واقع سیاست‌گذاری برای حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی و سیاسی و اقتصادی و ... همگی فرع بر فهم الگوها و غایت تغییرات فرهنگی و اجتماعی مورد نظر انقلاب اسلامی می‌باشد. لذا پاسخ به این پرسش مقدمه را برای پاسخ به پرسش‌های مهم بعدی فراهم می‌سازد.

از آنجایی که باید الگوی مدنظر را از اندیشه رهبران انقلاب اسلامی استخراج کرد و همچنین با توجه به آنکه این الگو در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به تصریح ایشان به این مسئله و نام بردن از مفهوم جامعه قرآنی در بیانات ایشان وجود دارد، لذا در این پژوهش ضمن بررسی بیانات ایشان به تبیین الگوی تغییرات فرهنگی ایشان - که از آن به «جامعه قرآنی» یاد شده است - پرداخته خواهد شد.

در راستای رسیدن به پاسخ‌های پرسش مطرح‌شده در این مقاله، ابتدا با بحثی پیرامون روشی که باید در این پژوهش اتخاذ گردد خواهیم کرد و سپس قبل از ورود به مرحله بررسی داده‌ها و انطباق استخراج داده‌ها با روش پژوهش، مفاهیم کلیدی و کاربردی مرتبط با مسئله مثل مفهوم

تغییر فرهنگی و همچنین ارتباط آن با مفهوم تغییر اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش بعدی به بررسی دستاوردهای پژوهش پرداخته شده و ضمن آن به صورت تطبیقی مضامین مستخرج با آیات قرآن کریم و احادیث و نهج البلاغه مورد مذاقه بیشتر قرار گرفته‌اند و در نهایت به جمع‌بندی و ارائه راهکارهای احتمالی خواهیم پرداخت.

پیشینه تحقیق

در تحقیق‌ها و پژوهش‌های موجود در این حوزه می‌توان به مقاله «نقش ولی فقیه در تحقق جامعه قرآنی» نوشته سمیه کلهر اشاره کرد. در این مقاله سعی شده است تا نقش ولی و فقیه در جامعه اسلامی را جهت محقق نمودن دستورات و فرامین اسلام که در قرآن متجلی گشته است نشان دهد. این مقاله در چکیده خود چنین می‌گوید: «در میان همه مکاتب، اسلام به‌عنوان آخرین مکتب آسمانی و کامل‌ترین آن‌ها حرف‌های بسیاری برای گفتن دارد. قرآن در راستای هدایت انسان‌ها به آرمان‌شهر مورد انتظار، ویژگی‌هایی را برای مدینه فاضله ترسیم نموده است. در این پژوهش، نخست با استفاده از آیات قرآن کریم، ویژگی‌های آرمان‌شهر مدنظر قرآن استخراج و سپس در پرتو وظایفی که اسلام برای حاکم اسلامی بیان نموده است، نقش ولی فقیه در تحقق جامعه آرمانی قرآنی تبیین و تشریح شده است». در حالی که مقاله‌ی پیش رو سعی نموده است راهکارهای فرهنگ‌سازی جهت رسیدن به الگوی جامعه قرآنی را از نگاه ولی فقیه بررسی نماید. از سویی دیگر در تحقیق‌ها و پژوهش‌های نسبتاً مشابه هیچ‌گاه به صورت مشخص و دقیق به سمت طراحی و استخراج الگوی مدنظر اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای جهت تحقق نظام سازی و فرهنگ پذیری جامعه قرآنی حرکت نشده است.

آشنایی با روش تحلیل مضمون

با توجه به اینکه در این پژوهش بیش از هر چیز استخراج مؤلفه‌های مفهوم جامعه قرآنی و ربط و نسبت بین این مؤلفه‌ها مدنظر است، لذا به نظر می‌رسد باید از روش‌های کیفی استفاده کرد. علاوه بر این، با توجه به آنکه مطلوب در این مسئله تحقیق، استخراج مدل مفهومی جامعه قرآنی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای می‌باشد، لذا روش تحلیل مضمون مطلوب‌ترین روش برای استخراج پاسخ‌های مسئله تحقیق ما می‌باشد؛ زیرا از طرفی به دنبال رسیدن به اشباع نظری جهت دستیابی به نظریه‌ای خاص نیستیم (داده بنیاد) و از طرفی دیگر به دنبال آن نیستیم که با استفاده از زبان و تحلیل انواع داده‌ها به فهم ساختارهای اجتماعی برسیم (تحلیل گفتمان) بلکه به دنبال

فهم شبکه‌ای داده‌ای خاص جهت تبیین مفهومی خاص می‌باشیم (Braun & Clarke, 2006, p.26).

با توجه به نکات فوق لازم است پیرامون مراحل تحقیق از استخراج مضامین تا رسیدن به مدل نهایی استنباط شده توضیحاتی داده شود تا تحقیق حاضر از گزند اشکالات روشی و چگونگی دستیابی به نتیجه نهایی مصون باشد. روش تحلیل مضمون در دارای سه مرحله می‌باشد نگارش ماتریس مضامین، شناخت مضامین، ترسیم شبکه مضامین که در ذیل به آن اشاره می‌شود. **الف) نگارش ماتریس مضامین:** در این گام، از کدها برای تقسیم داده‌های متنی به قسمت‌های فهمیدنی و استفاده‌پذیر مانند بند، عبارت، کلمه یا سایر معیارهایی که برای تحلیل خاص لازم است استفاده می‌شود. (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۲۷)

ب) جستجو و شناخت مضامین: با بررسی مجدد و پالایش بیشتر مضامین، سعی می‌شود تا مضامین، به اندازه کافی، خاص، مجزا و غیر تکراری و نیز به اندازه کافی، کلان باشد تا مجموعه ایده‌های مطرح شده در بخش‌هایی از متن را شامل شود. این امر باعث کاهش داده‌ها به مجموعه‌ای از مضامین مهم پذیرفتنی و کنترل‌پذیر می‌شود که مبین چکیده و خلاصه‌ای از متن اصلی است. در این گام می‌توان از ماتریس مضامین و تحلیل مقایسه‌ای نیز استفاده کرد. (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۲۸)

ج) ترسیم شبکه مضامین: مضامین به دست آمده از متن در گروه‌های مشابه و منسجمی دسته‌بندی می‌شود. تصمیم‌گیری درباره نحوه گروه‌بندی مضامین، بر اساس محتوا و در صورت لزوم بر اساس مبانی نظری صورت می‌گیرد. باید توجه کرد که مضامین تحت هر شبکه باید به تعداد مناسب و درباره موضوعات مشابهی باشد. اگر مضامین، بسیار متنوع و متعدد و یا به موضوعات کاملاً متفاوت و متمایزی مرتبط باشد، باید چند گروه تشکیل شود. هر گروه از مضامین به مضمون فراگیر متمایزی منجر خواهد شد که مضامین پایه و سازمان‌دهنده مجزایی، آن را پشتیبانی می‌کند. (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۳۰)

حال با توجه به توضیحات ارائه شده به توضیح گام به گام پژوهش با توجه به روش مذکور، در موضوع و مسئله پژوهش خواهیم پرداخت.

۱. بررسی مضامین مرتبط با جامعه قرآنی در اندیشه مقام معظم رهبری

برای یافتن شبکه مضامین اندیشه مقام معظم رهبری در حوزه قرآنی در مرحله نخست تمامی پیام‌ها و بیانات ایشان از ابتدای رهبری یعنی سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۴ مورد مطالعه قرار

گرفت. در مرحله بعدی فیش برداری‌های مرتبط با مسئله استخراج گردید که در نهایت تعداد ۱۷۷ فیش مرتبط با حوزه جامعه قرآنی به دست آمد.

پس از آنکه به صورت دقیق تمامی بیانات و پیام‌های ایشان مطالعه و فیش‌های مرتبط استخراج گردید، در گام بعد، مضامین پایه‌ای هر کدام از فیش‌ها استخراج گشت. مضمون پایه‌ای مبین نکته مهمی در متن است و با ترکیب آن‌ها مضمون سازمان دهنده ایجاد می‌شود. (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۳۰). در واقع این مضامین، مضامینی هستند که با کمک آن‌ها می‌توان به مفهوم و درک اولیه‌ای از نقل قول‌ها و متن اصلی رسید. به دلیل حجم و گستردگی فراوان این مضامین در تحقیق، آنچه در ادامه خواهد آمد بخشی از مضامین پایه به‌عنوان نمونه برای درک مسئله است.

ردیف	نقل قول	مضمون پایه
۱	این جلسه‌ی قرآن، این آموزش قرآن، این تجوید قرآن، این حُسن تلاوت قرآن با نغمه‌های خوب، با صدای خوب، همه مقدمه برای این است. این را به چشم ذی‌المقدمه نگاه نکنیم، این مقدمه است؛ از اینجا باید وارد شد و با قرآن انس گرفت. ۱۳۹۲/۰۲/۱۹	جلسات قرآن و تلاوت‌های قرآنی مقدمه‌ای برای انس با قرآن
۲	هرچه در دنیای اسلام کمبود هست، بر اثر دوری از معارف الهی و معارف قرآنی است. ۱۳۹۰/۰۵/۱۱	تمام کمبودهای موجود در اسلام بر اثر دوری از معارف الهی و قرآنی
۳	به شما جوانان عزیز توصیه می‌کنم آنست‌ها را با قرآن زیاد کنید؛ آن کسانی که با قرآن ارتباط پیدا کردند، قدر این ارتباط را بدانند؛ کسانی که قرآن را حفظ کردند، قدر این حفظ قرآن را بدانند؛ این جواهر قیمتی را برای خودشان نگه دارند؛ آن کسانی که با تلاوت قرآن مأنوسند، این رشته‌ی مبارک را از دست ندهند، رها نکنند؛ ۱۳۹۳/۰۳/۱۳	افزایش انس با قرآن و قدر دانستن ارتباط با آن و تلاش برای حفظ این انس و ارتباط
۴	آن کسانی که با قرآن مرتبطند، تدبّر در قرآن را، تدبّر در معانی قرآن را، تعمّق در مفاهیم قرآنی را، هدف خودشان قرار بدهند؛ اینها چیزهایی است که ما را قدم‌به‌قدم به قرآن نزدیک می‌کند. اگر با قرآن مأنوس شدیم، به قرآن نزدیک شدیم، مفاهیم قرآنی در دل ما توانست اثر بگذارد، آن وقت می‌توانیم امیدوار باشیم که امت اسلام عزّت و عده داده شده‌ی از سوی خدای متعال را [به دست خواهد آورد]: وَ اللَّهُ الْعَزِزُّ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ؛ (۳) این عزّت را آن وقت خدا به امت	تدبّر در قرآن و معانی آن در کنار تعمّق در مفاهیم قرآنی هدف ارتباط با قرآن و انس با قرآن به منظور کسب عزت الهی

ردیف	نقل قول	مضمون پایه
	اسلامی خواهد داد. اگر با قرآن مانوس شدیم، آثار و برکات آن اینها است. ۱۳۹۳/۰۳/۱۳	
۵	یک مسئله، مسئله‌ی احترام ظاهری و پاسداشتن از حرمت قرآن است به معنای الفاظ قرآن، اصوات قرآنی؛ این در جای خود چیز محترم و مهمی است. مسئله‌ی بالاتر، تخلق به اخلاق قرآنی است؛ سبک زندگی را منطبق با قرآن قرار دادن. ۱۳۹۲/۰۴/۱۹	تلاش برای متخلق شدن به اخلاق قرآنی و سبک زندگی منطبق با قرآن در کنار احترام ظاهری قرآن
۶	اصلاً بهتر این است که همه‌ی مردم ما انشان با قرآن به گونه‌یی باشد که آیات قرآن به گوششان آشنا باشد؛ وقتی آیه‌ای را می‌خوانند، صدر و ذیل و قبل و بعد آیه برایشان آشنا باشد. ۱۳۷۰/۱۲/۲۷	انس با قرآن به‌منظور آشنا بودن گوش همه‌ی مردم با آیات قرآن
۷	اگر این محافل قرآنی بتواند دل‌های ما را فراتر از جنبه‌ی عقلانی، از جنبه‌ی عاطفی و علقه‌ی عشق و محبت، به قرآن نزدیک کند، مشکلاتی که بر سر راه جامعه‌ی اسلامی است، برطرف خواهد شد؛ این اعتقاد ماست. البته ما به احساسات و عواطف تنها مطلقاً اکتفاء نمی‌کنیم، اما این را لازم میدانیم. و خوشبختانه در جامعه‌ی ما، در معارف اسلامی که ما از طریق اهل‌بیت (علیهم‌السلام) یاد گرفتیم، این معنا وجود دارد؛ عقل و عاطفه، هر دو همراه یکدیگر. ۱۳۹۱/۰۴/۳۱	لزوم نزدیک کردن دل‌ها از جنبه‌ی عاطفی و علقه‌ی عشق و محبت به قرآن فراتر از جنبه‌ی عقلانی برای برطرف شدن مشکلات بر سر جامعه
۸	البته امروز بحمدالله در سطح عالم حرکتی به سمت قرآن به وجود آمده است. قبلاً پیرمردها فقط متدین بودند؛ اما حالا جوانان هم متدین‌اند؛ این نه فقط در ایران است، بلکه اگر شما به این جوانانی که در دانشگاه‌های کشورهای اسلامی هستند، نگاه کنید، می‌بینید که آن ناشئه‌ی جدید به اسلام توجه دارند؛ اینها مژده است و تکلیف ما را هم زیاد می‌کند. ۱۳۷۰/۱۲/۲۷	وجود حرکت سراسری به سمت قرآن در سطح عالم
۹	البته متأسفانه اکثر مردم ما از الفاظ آیات کریمه‌ی قرآن، مستقیم کمتر استفاده می‌کنند؛ یعنی اکثر عربی نمی‌دانند. خب یکی از محرومیت‌های ماست. لذا در قوانین کشور فراگیری زبان عربی که زبان قرآن است، یکی از چیزهای لازم فرض شده که این، به خاطر همین است. اگر ما واقعاً بخواهیم معانی قرآن را بفهمیم، مردم	عدم فهم الفاظ آیات قرآن به‌صورت مستقیم توسط مردم به‌عنوان یکی از محرومیت‌ها و

ردیف	نقل قول	مضمون پایه
	معمولی که عربی هم نخواندند، می‌توانند مراجعه‌ی به تفاسیر و به ترجمه‌ها بکنند. ۱۳۸۹/۰۵/۲۱	تلاش برای آموزش عربی
۱۰	حقیقت این است که ما هنوز از قرآن خیلی دوریم و خیلی فاصله داریم. دل‌های ما باید قرآنی بشود. جان ما باید با قرآن انس بگیرد. اگر بتوانیم با قرآن انس بگیریم، معارف قرآن را در دل و جان خودمان نفوذ بدهیم، زندگی ما و جامعه‌ی ما قرآنی خواهد شد؛ احتیاج به فعالیت و فشار و سیاست‌گذاری ندارد. اصل این است که دلمان، جانمان و معرفتمان حقیقتاً قرآنی باشد. ۱۳۸۹/۰۴/۲۴	ایجاد یک جامعه قرآنی به کمک انس با قرآن و قرآنی شدن قلوب بدون نیاز به فعالیت و فشار و سیاست‌گذاری
۱۱	من فقط یک کلمه عرض می‌کنم و آن این است که مسلمان‌های عالم باید با توجه به این همه دشمنی‌ای که با آنها می‌شود، به قرآن بیشتر توجه کنند. علاج دردهای ما قرآن است. ما هرچه ضعف و ذلت و عقب افتادگی در دنیای اسلام مشاهده می‌کنیم، ناشی از دوری از قرآن است. باید همه - هم ما و هم دیگر کشورهای اسلامی - به قرآن نزدیک‌تر شویم. ۱۳۸۰/۰۷/۲۶	نزدیک شدن به قرآن، علاج دردها و ضعف‌های دنیای اسلام در برابر دشمنان
۱۲	ما البته درباره‌ی موسیقی قرآنی، آهنگ‌ها و نغمه‌های قرآنی، لحن‌های قرآنی، توقف‌ها و قطع و وصل‌های در تلاوت، خیلی صحبت کرده‌ایم، حالا الحمدلله می‌بینم که در ذهن‌ها و در بیان‌های اهل قرآن این چیزها زیاد تکرار می‌شود. یا توجه به ترجمه که می‌بینم الحمدلله خیلی از این تلاوت‌کننده‌ها به ترجمه‌ها توجه می‌کنند و نکات را مورد نظر قرار می‌دهند، که دیگر آنها را تکرار نمی‌خواهیم بکنیم؛ لیکن این نکته خیلی مهم است که تلاوت‌کننده‌ی قرآن قصدش اثرگذاری این کلام در ذهن مخاطب باشد؛ یعنی شما بخواهید دل ما را تکان بدهید. هدف این نباشد که ما خواننده را تحسین کنیم، بلکه هدف باید این باشد که خواننده دل ما را از جا بکند با این تلاوت؛ بخصوص با این آیات که امروز من از اول که نگاه می‌کردم، دیدم اغلب آیاتی که دوستان خواندند - حالا شاید هم تصادفاً - آیات توحیدی بود. این آیات را اگر همین‌طور که من گفتم بخوانید، شنونده دلش از جا کنده می‌شود. این تلاوت شما به قدر یک کتاب استدلال توحیدی اثر می‌گذارد. اثر تلاوت خوب این است. ۱۳۸۶/۰۶/۲۲	هدف تلاوت‌کننده‌ی قرآن، اثرگذاری کلام و وحی بر ذهن مخاطب
۱۳	امسال برنامه‌ی ما از سال‌های قبل هم بهتر بود؛ پیشرفت قراء جوان ما در تلاوت، محسوس است. الحمدلله، پی‌درپی این نسل‌های قرآنی	پیشرفت نسل‌های قرآنی جدید نسبت به

مضمون پایه	نقل قول	ردیف
<p>گذشته و توجه به امر تلاوت به‌عنوان یک بخش لازم و نه کافی و لزوم عمل به قرآن و ایجاد یک جامعه و فکر قرآنی به‌منظور احیاء قرآن</p>	<p>یکی پس از دیگری می‌آیند، استعدادهای خوب، دل‌های پر از شوق و نفسه‌ای گرم، در خدمت قرآن و تلاوت آن قرار می‌گیرند. این، بخشی از قضیه است؛ اما یک بخش لازم است. من همین‌جا این را عرض بکنم و تذکر بدهم، که اگر ما معتقدیم - که معتقدیم - که عمل به قرآن، اساس و محور احیاء قرآن است و مسئله به تلاوت و خواندن و اینها ختم نمی‌شود - که به آن اعتقاد داریم؛ معتقدیم باید به قرآن عمل کنیم، باید جامعه‌مان را قرآنی کنیم، باید فکرمان را قرآنی کنیم، باید عملمان را قرآنی کنیم، باید قرآن را باور کنیم؛ قرآن را باور کنیم و وعده‌ی قرآن را وعده‌ی صدق و حق بدانیم، همین‌طور که خود قرآن می‌فرماید: «و تَمَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ صِدْقًا وَّ عَدْلًا لَّا مَبْدَلَ لَکَلِمَاتِهِ»؛ همچنانی که باید تعاملمان با شخص خودمان، با افراد خانواده‌مان، با افراد محیط کارمان، با افراد اجتماعمان، با مسلمین کشورهای دیگر، با قدرت‌ها، با ملت‌ها و همه‌ی اینها باید با نَفْس و روح قرآنی تنظیم بشود؛ اینها همه‌اش درست است و به آن اعتقاد داریم؛ احیاء قرآن، عمل به قرآن و گرامیداشت قرآن این است؛ اینها درست - اما اینها معنایش این نیست که ما تلاوت قرآن را دست کم بگیریم.</p> <p>۱۳۸۵/۰۷/۰۴</p>	
<p>استفاده و قرائت آیات مناسب و مورد نیاز حال امروز مسلمین برای تأثیرگذاری هرچه بیشتر</p>	<p>آن چیزی که من همیشه وقتی به یاد شما قرآء می‌افتم، برایم اهمیت پیدا می‌کند، این است که شما در توجه دادن مستمعان خود به مضامین قرآن، نقش زیادی دارید. واقعاً آن چیزی را که مردم احتیاج دارند از قرآن بفهمند، شما می‌توانید به آنها القا کنید. چه‌قدر خوب است که برخی از آیات کریمه‌ی قرآن که مناسب حال امروز مسلمین است، در تلاوت‌های شما کثیرالتردد باشد. البته همه‌ی آیات قرآن را مردم محتاجند؛ لیکن بعضی از اینها امروز واقعاً بایستی مورد توجه شدید و دایمی مردم باشد: توکل به خدا، نترسیدن از دشمنان خدا، مجاهدت در راه او و امید به فضل و کمک و اعانت الهی و بخصوص وحدت مسلمین. بحمدالله آیات کریمه‌ی قرآن، مضامین فراوانی دارد. اگر شما اینها را در تلاوت‌ها و اجتماعاتتان بخوانید و مردم قدری به این مضامین توجه پیدا کنند، خدمت خیلی بزرگی کرده‌اید. یک آیه را که شما خوب می‌خوانید، گاهی از یک ساعت سخنرانی یک نفر که درباره‌ی آن آیه بکند، بیشتر ارزش دارد؛ یعنی این تلاوت، واقعاً انقلابی در روح ایجاد می‌کند. شکر هر نعمتی، عبارت است از این که</p>	<p>۱۴</p>

ردیف	نقل قول	مضمون پایه
	انسان آن نعمت را در جای خودش مصرف کند و شکر این صدای خوب و این نَفَس قوی و این آشنایی با رموز تلاوت، همین است که من گفتم. ۱۳۶۸/۱۲/۱۱	
۱۵	مسئله‌ی حفظ را خیلی جدی بگیرید. متأسفانه ما و بچه‌هایمان، حفظ قرآن نداریم. بگذارید یک خرده جلو برویم و در سطح کشور مسئله‌ی حفظ قرآن را گسترش بدهیم؛ آنگاه حرفی نداریم که در موقع سربازی، حافظان قرآن را معاف کنیم. البته ما نباید این‌طور بگوییم که حافظ قرآن معاف است؛ چون مسئله‌ی سربازی در اینجا، غیر از سربازی در مصر است. سربازی در اینجا، مثل قرآن خواندن است و جهاد فی سبیل‌الله است. جهاد فی سبیل‌الله با قرآن خواندن، عدلین هستند؛ اینها از هم جدا نیستند. البته دولت حسنی مبارک، با دولت این‌جا، از زمین تا آسمان تفاوت دارد. دولت در این‌جا، دولت قرآن است؛ سربازی آن هم جهاد است. این، خیلی متفاوت است. بنابراین، به جای معاف کردن، بهتر است بگوییم هر کس که حفظ قرآن داشت، فرمانده می‌شود؛ این را حاضریم. اگر کسی حفظ قرآن نکند، من به او درجه می‌دهم. همین خوب است. باید ذره ذره پیش برویم. پس ببینید، مسئله‌ی حفظ مطرح شد؛ درجه دادن برای حفظ هم مطرح است. ۱۳۶۹/۱۲/۱	جدی گرفتن مسئله حفظ و گسترش آن در جامعه و درجه دادن به سربازان حافظ در دوره سربازی / عدلین بودن سربازی و قرآن خواندن در ایران

جدول شماره ۱

پس از آنکه مضامین پایه‌ای از نقل قول‌ها استخراج گشت گام بعدی تبدیل و دسته‌بندی مضامین پایه‌ای به مضامین سازمان دهنده است. مضامین سازمان دهنده، مضامین واسط میان پایه و گسترده و هم‌چنین پایه‌ی اصلی شبکه مضامین است. (شیخ زاده و همکاران، ۱۳۸۹). در واقع از آنجایی که هر کدام از مضامین پایه‌ای دارای مضامین اصلی متبادر شده از نقل قول‌ها به ذهن بوده است، در مرحله‌ی بعد محدودتر گشته که به آن‌ها مضامین سازمان دهنده می‌گویند. از سویی دیگر مضامین سازمان دهنده نیز با کنار هم قرار گرفتن مضامین اصلی آن به مضامین فراگیر رسیده که انتزاع کلی مضامین گذشته را در بردارد.

در واقع پس از تحلیل مضامین پایه‌ای به مضامین سازمان‌دهی تر شده می‌رسیم و در گام بعد نیز با استفاده از مضامین سازمان دهنده به مضامین انتزاعی تری، اصلی تر و مرکزی تر دست پیدا

می‌کنیم که دربرگیرنده تمامی مضامین گذشته می‌باشد. در ادامه قسمتی از مضامین پایه‌ای و سازمان دهنده به‌عنوان نمونه که ذیل سه مضمون فراگیر اخذ شده، آمده است.

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱	هدف از برگزاری جلسات قرآن نزدیکی و رسیدن به عمل قرآن به‌عنوان نیاز جامعه‌ی اسلامی	عمل به قرآن	
۲	تضییع حق قرآن و عمل نکردن به دستورات و معیارهای قرآنی		
۳	رهایی ملت ایران از ذلت متابعت از استکبار، نتیجه‌ی عمل و تمسک به قسمتی از قرآن و اسلام		
۴	دوری از قرآن، مشکل بزرگ مسلمانان و بازگشت به قرآن و عمل به دستورات و فهم معارف قرآنی علاج این مشکل		
۵	ایجاد یک جامعه قرآنی به کمک انس با قرآن و قرآنی شدن قلوب بدون نیاز به فعالیت و فشار و سیاست‌گذاری	انس با قرآن	حاکمیت فضای فرهنگی قرآن
۶	شکل‌گیری جلساتی صرفاً برای شنیدن قرآن توسط مردم		
۷	لزوم حفظ قرآن در دوران جوانی و ساده‌تر بودن آن از دوران پیری		
۸	زدوده شدن ابهامات و ظلمات از قلب انسان به‌وسیله‌ی قرآن و انس با آن		
۹	لزوم ارتباط، فهم و تدبیر همه‌ی آحاد مردم با قرآن و حفظ قرآن به‌عنوان مقدمه‌ای برای انس و تدبیر بیشتر با آیات	تدبیر در قرآن	
۱۰	تلاوت قرآن مقدمه‌ای برای تدبیر در قرآن و آماده شدن دل انسان برای فهم معارف قرآنی و آیات قرآنی		
۱۱	ضرورت تلاش برای افزایش حافظان قرآن به‌منظور فراهم کردن تدبیر بیشتر در قرآن		
۱۲	حفظ قرآن قدم اول برای تلاوت مستمر با قرآن و تدبیر در آن		

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر	
۱۳	ترویج قرآن در جمهوری اسلامی از برنامه‌های اصلی مسئولین کشور	انقلاب اسلامی	نقش حاکمیت‌ها	
۱۴	بلند کردن پرچم حاکمیت قرآن و دنیای اسلام توسط جمهوری اسلامی و دشمنی‌های هرروزه با این حرکت در کنار پیشرفت و رشد روز افزون ملت در مسائل مختلف			
۱۵	بیرون آمدن قرآن از مهجوریت به وسیله نظام اسلامی			
۱۶	اعتلاء بخش بودن قرآن در افراد و جوامع از لحاظ ماده و معنا و تأثیر سوء حکومت‌های طاغوتی در رشد استعدادها	جایگاه حکومت‌های مبارز قرآن		
۱۷	ایجاد فاصله‌ی بین معارف قرآنی و دل‌های جامعه مسلمان توسط دشمنان اسلام			
۱۸	خدعه‌ها و نقشه‌های دشمن برای دور کردن مسلمانان از قرآن و تفرقه‌افکنی‌ها			
۱۹	دور نگه داشتن جامعه و مردم از قرآن توسط حکام طاغوتی گذشته			
۲۰	مؤثر بودن جلسات قرآن و تلاوت‌های قرآنی در تعمیق ایمان و عشق و محبت به قرآن	اثرگذاری بر مخاطبان قرآن		رسالت قراء
۲۱	لزوم نزدیک کردن دل‌ها از جنبه‌ی عاطفی و علقه‌ی عشق و محبت به قرآن فراتر از جنبه‌ی عقلانی برای برطرف شدن مشکلات بر سر جامعه			
۲۲	مقدمه بودن لحن زیبا و صدای زیبا در خواندن قرآن برای ایجاد خشوع در دل‌ها به منظور رسیدن به معانی قرآن			
۲۳	هدف تلاوت کننده‌ی قرآن، اثرگذاری کلام وحی بر ذهن مخاطب			
۲۴	عدم توجه قاری به مضامین آیه حین تلاوت از مشکلات موجود در تلاوت‌ها	تکنیک‌های قرائت قرآن		

ردیف	مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۲۵	توجه کردن به قطع و وصل‌ها در قرائت		
۲۶	تلاش برای صاحب سبک شدن قراء در زمینه قرائت و یادگرفتن سبک‌های قرائتی دیگر برای تأثیرگذاری هرچه بیشتر در مخاطبان		
۲۷	لزوم توجه دادن به مضامین در کنار توجه به جنبه‌ی ظاهری قرآن توسط اساتید قرآن		
۲۸	نزدیک کردن جامعه‌ی اسلامی به فهم قرآن و به انس با قرآن، به قرآن علاوه بر بهره و انس فردی برای خود قاری توسط قاریان	ایجاد گرایش و تشویق عمومی به قرآن	
۲۹	تفنی و تشریفاتی نبودن تلاوت‌ها به شکل ممتاز و صدای خوش مشوقی برای گرایش عمومی به قرآن		
۳۰	پایبندی به مقررات دینی و در سلوک در بواطن و ظواهر اسلامی جهت الگو قرار گرفتن برای مستمعین توسط فعالان در زمینه قرآن	الگو قرار گرفتن	

جدول شماره ۲

۲. مؤلفه‌های بنیادین حاکمیت فضای فرهنگ قرآنی بر جامعه اسلامی
 پس از بررسی و تحلیل مضامین مرتبط با قرآن به سه مضمون فراگیر دست یافتیم که در ادامه هرکدام از این سه مضمون فراگیر به همراه مضامین سازمان‌دهنده ذیل آنها توضیح داده می‌شود.

۱-۲. حاکمیت فضای فرهنگی قرآن در جامعه

مهم‌ترین عامل برای رسیدن به یک جامعه‌ی قرآنی، حاکمیت فضای فرهنگی قرآن در جامعه است. فرهنگ در پوشش افراد جامعه که بازیگران اصلی در جامعه محسوب می‌گردند، ایجاد می‌شود. به همین جهت برای آنکه فرهنگی بتواند رشد و نمو پیدا کند، ابتدائاً بایستی برای افراد آن جامعه به یک امر درونی مبدل گردد. بدیهی است که برای دستیابی به یک جامعه‌ی قرآنی

لازم است تا فرهنگ قرآن در میان آحاد مردم عمومیت پیدا کرده و فضای فرهنگی جامعه به سمت قرآن و انس هرچه بیشتر با قرآن پیش رود.

برای ایجاد چنین فضای فرهنگی لازم است تا مراحل و مقدمات بر اساس یک سیر منطقی و مستدل طی شود تا بتوان بدنه‌ی مردم را به سمت قرآن سوق داد و فرهنگ جامعه به یک فرهنگ قرآنی مبدل گردد. در تحلیلی که از صحبت‌های مقام معظم رهبری در این باره صورت گرفت، تلاوت‌ها و جلسات قرآنی همگی برای عمل به قرآن محسوب می‌شود و عمل به قرآن نیز مقدمه‌ای برای حاکمیت فضای فرهنگی قرآن است. مطابق با آنچه ایشان اظهار داشته‌اند برای رسیدن به این حاکمیت فرهنگی بایستی عوامل زیر را به صورت مراحل مستمر و پی‌درپی بپیماییم: این مراحل به ترتیب عبارتند از:

۱. آموختن قرآن

۲. انس با قرآن

۳. فهم قرآن

۴. تدبیر در قرآن

۵. عمل به قرآن

۱-۱-۲-۱. آموختن قرآن

در مرحله‌ی نخست جهت ایجاد فرهنگ قرآنی در میان مردم بایستی قرآن به صورت صحیح و فراگیر به افراد آموخته شود. در هر امری آموختن و فهم صحیح از یک مسئله و موضوع، گام اول برای ایجاد یک گفتمان و یا فرهنگ‌سازی در یک مجموعه به شمار می‌آید. بدیهی است که برای رسیدن به فرهنگ قرآنی در جامعه نیز لازم است تا افراد آن جامعه، قرآن را بیاموزند تا بتوانند آن را گسترش دهند. افرادی که قرآن را می‌آموزند علاوه بر آنکه موجبات آشنایی و نزدیکی خود را با دستورات و معارف قرآنی فراهم می‌نمایند، زمینه‌ی یادگیری دیگران نیز می‌شوند. آنها نیز می‌توانند تا آنچه در این راه کسب نموده‌اند را نیز در اختیار دیگران قرار بدهند و همین روند به صورت یک سلسله پیش رفته تا آنکه کلیه‌ی افراد جامعه با قرآن آشنا گردند.

از همین روست که در احادیث فراوان بسیاری نیز از ائمه اطهار بر این آموختن قرآن تأکید شده است. امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «يُنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَمُوتَ حَتَّى يَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ أَوْ يَكُونَ فِي تَعْلِيمِهِ» سزاوار است که مؤمن نمیرد، تا آن که قرآن را آموخته باشد، یا در حال و مسیر فراگرفتن قرآن باشد. (حکیمی، ۱۳۹۴، ص ۱۵۵).

امام خمینی(ره) نیز در بیان اهمیت آموزش قرآن کریم چنین می‌فرماید:
«تدریس قرآن در هر رشته‌ای از آن را محط نظر و مقصد اعلامی خود قرار دهید.
مبادا خدای ناخواسته در آخر عمر که ضعف پیری بر شما هجوم کرد از کرده‌ها
پشیمان و تأسف بر ایام جوانی بخورید همچون نویسنده» (خمینی، ۱۳۷۵ش، ج ۳،
ص ۱۶۵)

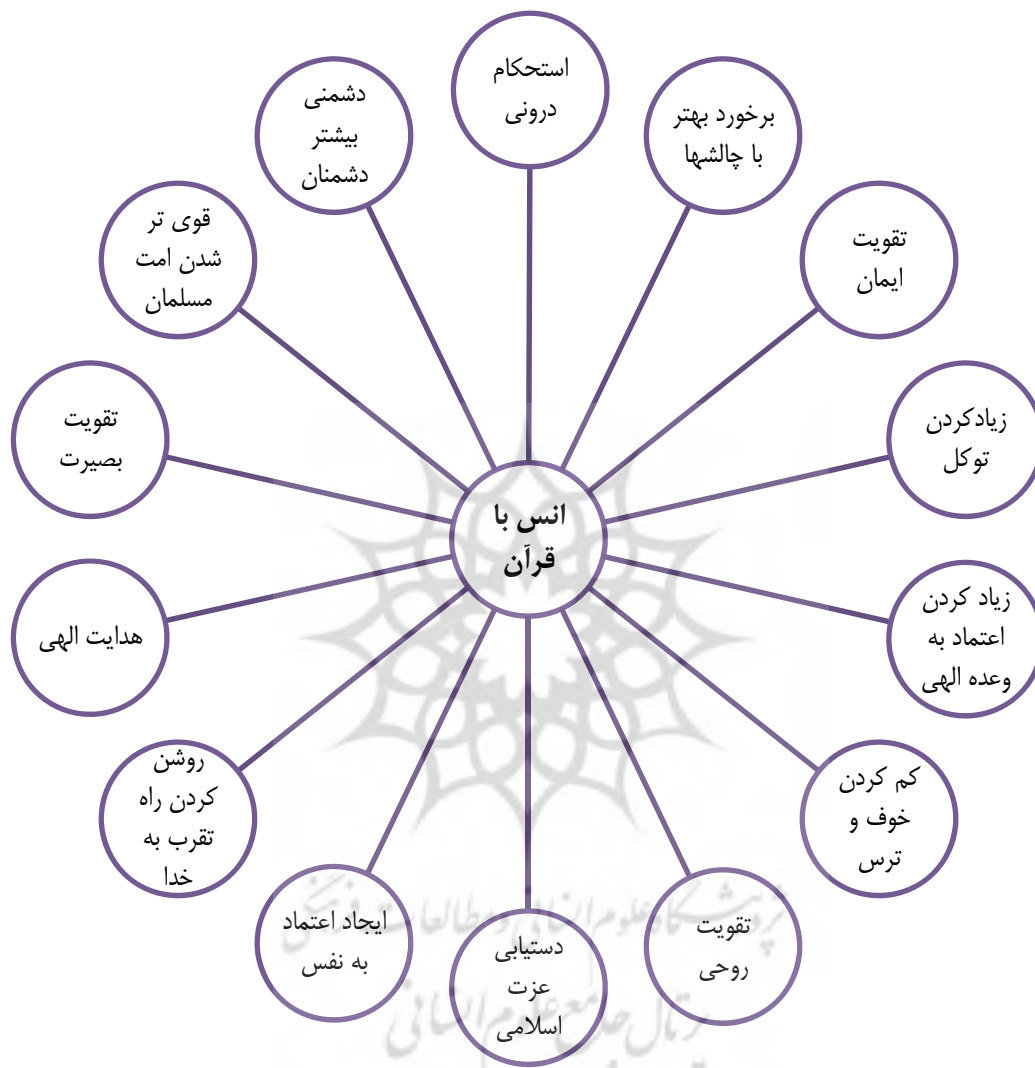
۲-۱-۲. انس با قرآن

آموختن قرآن از آن جهت مورد اهمیت است که فرد به کمک آن بتواند با این منبع عظیم معرفتی انس داشته باشد. فرد پس از آنکه با قرآن آشنا گشت بایستی با قرآن و معارف آن نیز انس داشته باشد. انس است که باعث می‌گردد بتوانیم از این دریای عمیق استفاده ببریم. در احادیث بسیاری از ائمه اطهار از اهمیت انس با قرآن سخن گفته شده است. کلامی منسوب به امیرالمومنین(ع) ناظر به اثرات و فوائد هم‌نشینی و انس با قرآن می‌باشد که می‌فرماید: «وَمَا جَالَسَ هَذَا الْقُرْآنَ أَحَدًا إِلَّا قَامَ عَنْهُ بِيَادَةٍ أَوْ نُقْصَانٍ زِيَادَةٍ فِي هُدًى أَوْ نُقْصَانٍ فِي عَمَى» (سید مرتضی، ۱۳۹۱، خطبه ۱۷۶) یعنی کسی با قرآن هم‌نشین نشد مگر آن که بر او افزود یا از او کاست، در هدایت او افزود و از کوردلی و گمراهی‌اش کاست.

ایشان همچنین در جواب گروهی که هنگام سفر از ایشان توصیه‌ای خواسته بودند، فرمود:
«اگر به دنبال مونس می‌گردید، قرآن برایتان کافی است.» (عیاشی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۲۳). قرآن کریم نیز کسانی که با قرآن مأنوسند را هدایت و آنها که دورند را به ضلالت می‌افکند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَمَّا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ» (انعام: ۱۲۵) و هدایت به سمت نور با انس با این کتاب میسر می‌شود: «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ».

از همین رو انس با قرآن یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین قسمت‌های رسیدن به فهم و درک معارف قرآنی است. اما بالاترین درجه و اهمیت این مسئله آنجایی مشخص می‌گردد که در اندیشه رهبر معظم انقلاب یکی از اصلی‌ترین راه‌ها برای محقق شدن جامعه‌ی قرآنی، انس با قرآن می‌باشد. ایشان انس با قرآن را دارای اثرات فراوانی برای افراد و هم‌چنین ملت‌ها می‌دانند که در نمودار پایین به صورت احصا شده آورده شده است.

نمودار ۲: دستاوردهای انس با قرآن

تلاوت قرآن، حفظ قرآن، جلسات و مسابقات قرآنی هرچند که خود از اهمیتی فراوانی برخوردار می‌باشند اما مقدماتی برای دستیابی انس فردی و اجتماعی افراد با قرآن به شمار می‌آیند. رهبری معظم انقلاب به سه مورد اشاره می‌فرمایند:

هنگامی که جلسات قرآنی در سطح عمومی برگزار گردد و مردم به‌عنوان مستمعین قول الهی در این جلسات شرکت کرده و به آیات الهی گوش فرا دهند، همین عاملی است برای آشنایی و انس روز افزون مردم با مفاهیم قرآنی. بایستی توجه داشت که علت اهمیت و مقدمه

بودن جلسات و آموزش‌های قرآنی در جامعه چیزی جز فراهم کردن فضای فرهنگی قرآن در جامعه نیست. در واقع بایستی گفت زمانی جلسات و تلاوت‌های قرآنی سودمند بوده و رسالت خود را انجام داده‌اند که بتوانند فضای عمومی کشور را به سمت قرآن هدایت نمایند. حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای به صورت کامل و دقیق توضیح علت مقدمه بودن جلسات قرآنی را فرموده‌اند و اهمیت این جلسات را در راستای فهم قرآنی می‌دانند.

نمودار ۳. راهکارهای ایجاد انس با قرآن

۲-۱-۳. فهم قرآن

در قسمت قبل، به جایگاه و اهمیت مجالس و تلاوت‌های قرآنی اشاره شد و اینکه تمام این مجالس قرآن مقدمات لازمی برای انس با قرآن می‌باشند. اما بایستی یادآور شویم که انس با قرآن نیز خود مقدمه‌ای برای رسیدن به فهم قرآن است. (نمودار ۱) در واقع انس با قرآن باید طریقی برای رسیدن به فهم قرآن باشد. انس پیاپی و مداوم با قرآن عاملی برای فهم قرآن است. انسان به هر اندازه با مسئله‌ای انس داشته باشد، امکان الگوگیری و فهم و درک آن مسئله را بیشتر داشته و همین عاملی برای یکی شدن و نزدیک شدن بیشتر با آن مسئله خواهد بود. شاید عده‌ای فهم قرآن را امری ناممکن دانسته و آن را خارج از فهم و شعور بشری بدانند. آنها قرآن را از سطح فهم بشر بالاتر دانسته و به همین دلیل درک معارف و مفاهیم آن را تنها در حوزه‌ی فهم معصوم تلقی می‌کنند. در نتیجه، نباید پنداشت که فهم قرآن از ذهن و درک بشری خارج است. همانگونه که ایشان فرمودند فهم ظواهر قرآن امری ممکن است.

۲-۱-۴. تدبیر در قرآن

هدف در ارتباط با قرآن، تدبیر در آن است. همان‌گونه که در آیات و عبارات متعددی از قرآن کریم به این مسئله اشاره شده است که «أفلا يتدبرون القرآن». قرآن کریم صراحتاً در آیات بسیاری به مسئله تدبیر در قرآن پرداخته است و آن را موضوع اصلی تلاوت قرآن می‌داند:

«كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَ لِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ» (ص: ۲)

«كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ» (ص: ۲۸)

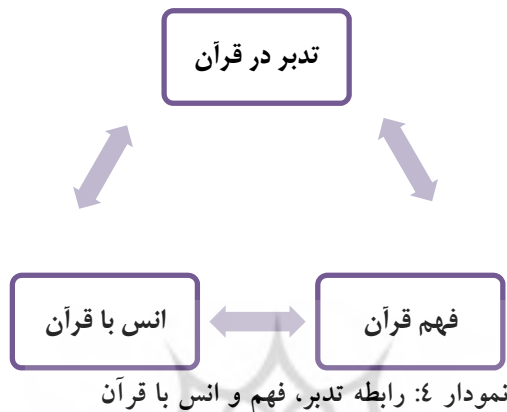
«أَفَلَا يَتَدَّبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» (محمد: ۲۴)

«أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ» (مومنون: ۶۸)

مواجهه‌ی به دور از فهم با متن قرآن کریم به گفته امیرالمومنین (ع) تأثیری نداشته و فایده‌ای را در بر ندارد. ضروری است که توجه داشته باشیم هدف از تلاوت قرآن بایستی تدبیر در قرآن باشد. خواندن صرف و بدون تدبیر و فهم قرآن عملی ناقص به حساب می‌آید. تدبیر در قرآن به دنبالش عمل به قرآن را به همراه دارد و همین مسئله است که اهمیت تدبیر در قرآن را نشان می‌دهد. امام علی (ع) در اهمیت تدبیر در قرآن می‌فرماید: «أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ». آگاه باشید، فایده‌ای در قرائت بدون تدبیر نیست. (کلینی، ۱۳۶۹، ج ۲، ص ۳۶).

مقام معظم رهبری نیز کلید اصلی قرآن را تدبیر در آن می‌دانند. این مسئله بدیهی است که رشد در صورتی برای فرد رخ می‌دهد که فهم دستورات و اوامر قرآنی را داشته و بتواند بر اساس آن عمل کند. علم پیش از عمل است. فرد تا زمانی که علم بر مسئله نداشته باشد بدیهی است که عملی متناسب با آن انجام نمی‌دهد. به همین جهت است که تدبیر در قرآن مهم‌ترین عامل شکل‌گیری عزت اسلامی نیز به شمار می‌رود. فردی که انس بیشتری با قرآن داشته باشد زمینه‌ای فراهم‌تر برای تدبیر پیدا خواهد. اشخاصی که در ملازمت افراد خاصی هستند و دائماً با آنها در ارتباط می‌باشند، فهم بهتر و بیشتری از نوع رفتار و عملکرد وی را داشته و امکان تأمل دقیق‌تر جهت دریافت علل برخوردهای آن فرد برایشان فراهم می‌گردد. انس و ملازمت دائمی با قرآن نیز از همین جنس می‌باشد.

انس با قرآن در مسیری که از پیش مطرح شد در نهایت بایستی به تدبر در قرآن منجر گردد. در نتیجه، هرچه تدبر بیشتر گردد، انس با قرآن نیز بیشتر حاصل می‌شود و هرچه انس بیشتر شود، تدبر در قرآن نیز بیشتر ایجاد می‌گردد.

از سویی دیگر، کارکرد تلاوت و جلسات قرآن نیز که در صفحات گذشته بدان پرداخته شد در تدبر در قرآن به شمار می‌آید. در واقع همانگونه که در سلسله‌ی مفهومی در ابتدا به آن اشاره گشت هر کدام از حلقات تکمیل‌کننده و مقدمه‌ای برای حلقه‌ی بالاتر به شمار می‌روند.

یکی از نکات مهمی که مقام معظم رهبری به آن تأکید فراوان داشته و بارها در جلسات مختلف بدان پرداخته‌اند، حفظ قرآن است. تلاش برای به وجود آوردن میلیون‌ها حافظ در سطح

کشور نیز از آن رو قابل اهمیت است که باعث می‌گردد تدبر در قرآن برای افراد صورت پذیرد. امام صادق (ع) فرمودند: «الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ» کسی که قرآن را حفظ کند و به آن عمل نماید با پیامبران بزرگوار و نیکو خواهد بود. (کلینی، ۱۳۶۹، ص ۶۰۳)

آنچه در پایان این قسمت لازم است تذکر داده شود، آن است که انس با قرآن، فهم و تدبر در قرآن سه عنصر در یک چرخه‌اند که دائماً یکدیگر را کامل کرده و از نتایج هم استفاده می‌نمایند. هرچند که انس با قرآن برای رسیدن به فهم و فهم در قرآن نیز برای رسیدن به تدبر است، اما باید توجه داشت که این سه عنصر دائماً با یکدیگر تعامل داشته و این تعامل است که می‌تواند فرد را به سمت عمل به قرآن رهنمون سازد.

علاوه بر این مسئله مؤلفه‌ها و زیر مجموعه‌های هر یک از این نه تنها با یکدیگر تعامل و داد و ستد داشته که با مؤلفه‌ها و عناصر دیگر نیز تعامل دارند.

نمودار ۶: رابطه آمُوختن قرآن در تدبر و فهم آن

۲-۱-۵. عمل به قرآن

آنچه تاکنون از آنها سخن گفته شد، همگی مقدماتی لازم جهت وصول به این مرحله یعنی عمل به قرآن به شمار می‌رفتند. اگر از انس با قرآن و جلسات قرآن سخن گفتیم و به اهمیت آن پرداخته شد از آن جهت بود که بتوان زمینه‌های لازم را برای عمل به قرآن را در سطح فردی که در نهایت منجر به عمل گروهی در جامعه می‌گردد، ایجاد نماییم. در احادیث بسیاری تأکید به عمل به قرآن شده است. بسیاری از بزرگان دینی عمل به قرآن را مهم‌ترین وظیفه‌ی مسلمین دانسته‌اند. امیرمومنان در وصیتنامه خود و در آخرین لحظات عمر شریفشان خطاب به فرزندان و همه مسلمانان، مهم‌ترین وظیفه آنها را پیروی از قرآن بر شمرده است، «اللَّهُ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ لَا يَسْبِقُكُمْ بِالْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ؛ خدا را خدا را درباره قرآن مبادا دیگران در عمل کردن به دستوراتش از شما پیشی گیرند.» (سیدرضی، ۱۳۹۱، ص ۳۹۹).

پیامبر اکرم (ص)، کسانی که به قرآن عمل نکرده را این‌گونه از عقاب آن بر حذر دانسته و فرمودند: «کسی که قرآن را بیاموزد و به آن عمل نکند، خدا او را در روز قیامت کور محشور می‌کند، پس می‌گوید خدایا به خاطر چه مرا کور محشور کردی در حالی که من بینا بودم. خداوند متعال می‌فرماید: چگونه تو آیات ما را خواندی و آنها را به فراموشی سپردی (به آنها عمل نکردی)». (شیخ صدوق، ۱۳۹۶، ص ۵۲).

از سویی دیگر نیز قرآن کریم تأکید کرده است که اگر مسیری غیر از عمل به قرآن در پیش گرفته شود و در مسیر دیگران قدم برداریم به ضلالت رفته‌ایم: «وَإِنْ تَطَعْتُ أَكْثَرَ مِنْ فِي الْأَرْضِ - يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ». (انعام: ۱۱۶) و یا در آیه‌ای دیگر نشانه‌ی ایمان را عمل به دستورات الهی می‌داند: «قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ» و همچنین اطاعت از پیامبر که اطاعت از قرآن است: «وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ». (نساء: ۶۴)

۲-۲. نقش حاکمیت‌ها در ایجاد فرهنگ قرآنی در جامعه اسلامی

در کنار حضور و نقش مردم در این عرصه نایستی نقش حکومت‌ها را نیز نادیده گرفت. حکومت‌ها و دولت‌ها با سیاست‌گذاری و بسترسازی‌های خود می‌توانند مسیر رسیدن به یک هدف را هموار و یا ناهموار کنند. در ایجاد جامعه‌ی قرآنی حکومت‌ها نقش به‌سزایی دارند. در این فصل، به جایگاه حکومت‌های مبارز قرآن به‌عنوان دشمنان شکل‌گیری این هدف و انقلاب اسلامی به‌عنوان بسترساز شکل‌گیری یک جامعه قرآنی پرداخته می‌شود.

۱-۲-۲. تلاش طواغیت در انزوای قرآن

تنها هدف این حکومت‌ها دور کردن مردم از قرآن است. آنها به هر وسیله‌ای تلاش می‌کنند تا مانع گسترش و رشد قرآن و معارف حق در جامعه گردند. این حکومت‌ها را می‌توان در دو دسته قرار داد:

الف) رژیم پهلوی: پرداختن به رژیم پهلوی به صورت جداگانه از آن جهت مهم است که این رژیم سال‌ها مانع هرگونه زمینه برای گسترش قرآن در ایران گشت. دولت پهلوی به خوبی می‌دانست که اگر ملت ایران با مفاهیم قرآنی همچون استقامت، رهایی از ظلم، عدم سکوت در برابر دشمن و بسیاری دیگر از مفاهیم آشنا گردند قیامی سراسری علیه تاج و تخت چندین ساله‌اش به راه خواهند انداخت.

ب) مستکبرین و هم پیمانانش: هر چند که با ظهور انقلاب اسلامی دست نشانده‌ی ذلیل جبهه‌ی استکبار در ایران از بین رفت اما این جبهه هم چنان و از طرق مختلف مانع حاکمیت قرآن در جوامع می‌شود. یکی از مفاهیم بازدارنده توسط آنان مسئله جهاد است. جهاد از مفاهیمی است که کابوس دشمنان اسلام به شمار می‌رود. مبارزه‌ی در راه خدا بدون چشم داشت و با فدا کردن هرآنچه در اختیار دارد، آزار دهنده‌ترین امر برای مستکبرین به حساب می‌آید.

۲-۲-۲. شکوفایی فضای قرآنی در دوران انقلاب اسلامی

آن‌چنان که اشاره شد جایگاه انقلاب اسلامی بسترساز اصلی حاکمیت فضای فرهنگی و ایجاد زمینه مناسب جهت یادگیری قرآن اشاره بود. اما در قبال توطئه دشمنان، نقش انقلاب اسلامی ایران در برابر این جبهه‌ی خصمانه مقابله با دور شدن مردم از قرآن بود. انقلاب اسلامی ابتدا با بلند کردن پرچم حاکمیت قرآن بوسیله‌ی تقویت جریان قرآن و ترویج قرآن و مسابقات و جلسات قرآنی در مقابل این جریان ایستاد.

۳-۲. رسالت قراء در ایجاد فضای فرهنگی قرآنی

قاریان و فعالان قرآنی از گروه‌های مهم و تأثیرگذار در شکل‌گیری جامعه قرآنی هستند. اگر مردم را به‌عنوان بازوان عام شکل‌گیری جامعه قرآنی در نظر بگیریم، قاریان قرآن به‌عنوان بازوان خاص و راهبر در این فرآیند مطرح می‌شوند. قرا کسانی هستند که با قرآن مواجهه مستقیم داشته و به مثابه جبهه و پیشانی اصلی در تشویق و آشنایی مردم با قرآن به حساب می‌آیند. آنچه بر عهده‌ی قاریان است را در شش ساحت می‌توان بررسی کرد:

۱. قدر دانستن قرائت قرآن کریم

۲. الگو قرار گرفتن برای جامعه
۳. ایجاد گرایش و تشویق عمومی به قرآن
۴. تکنیک‌های قرائت قرآن
۵. اثرگذاری بر مخاطبان
۶. عدم توقف در مسیر رشد قرائت

نمودار ۹: وظایف قراء در ایفای رسالتشان

۲-۳-۱. قدر دانستن ارتباط با قرآن

حقیقتاً ارتباط داشتن با قرآن امری است پربرکت که شکرگذاری آن امری واجب است. یکی از نعمت‌های لازم برای شکرگذاری صرف کردن دوران جوانی در مسیر قرآن است. شکرگذاری بودن در صفوف مقدم حرکت قرآنی از جمله شکرگذاری‌های لازم است. انقلاب اسلامی توانست پرچم حاکمیت قرآن را در جامعه علم کند و بستر مناسب را برای رشد و گسترش قرآن فراهم نماید. شکرگذاری این شجره طیبه نیز امری لازم و ضروری است. قرآن وسیله‌ای برای اتحاد و وحدت است. مسلمانان به وسیله قرآن می‌توانند بر تفرقه‌ها فائق آیند. شکرگذاری جلسات قرآنی که خود یکی از نشانه‌های اتحاد و وحدت به شمار می‌آید نیز امری مورد توجه است.

۲-۳-۲. الگو قرار گرفتن برای جامعه

در قسمت انس با قرآن اشاره شد که از طریق انس با قرآن می‌توان به هدایت قرآنی رسید. اما یکی دیگر از عواملی که در منظومه‌ی فکری مقام معظم رهبری عاملی است برای شکل‌دهی هدایت قرآنی در جامعه، پابندی فعالان عرصه‌ی قرآنی به مقررات و دستورات الهی است. به هر میزان عوامل قرآنی عامل به قرآن باشند همین تشویقی برای مردم به حساب می‌آید. مهم‌ترین نکته‌ای در این الگو قرار گرفتن لازم است تا بدان دقت شود این است که بایستی رفتار قرآنی را تنها در زبان نشان داده نشود، بلکه مهم‌تر از آن بروز آن در عمل و رفتار و معاشرت‌هاست.

۲-۳-۳. ایجاد گرایش و تشویق عمومی به قرآن

در قسمت نخست مضامین فراگیر از ارزش و اهمیت انس با قرآن توسط افراد سخن گفته شد. تلاوت قرآن یکی از عوامل ایجاد انس با قرآن خوانده شد. اما نقش قاریان قرآن در شکل‌گیری انس با قرآن در جامعه چیست؟ به گفته مقام معظم رهبری، قرا می‌توانند با تلاوت‌های ممتاز خود و با جلسات قرآنی مشوق دل‌ها و جان‌های مردم به سوی قرآن باشند.

۲-۳-۴. تکنیک‌های قرائت قرآن

یکی از بخش‌های مهم وظائف قرا توجه داشتن و رعایت کردن تکنیک‌های لازم قرائت است. یک قاری در حین قرائت خویش بایستی در عین توجه کردن به قواعد تجویدی و الحان که جزو ابتدائیات یک قرائت به شمار می‌رود، به موارد دیگری نیز توجه داشته باشد که در ادامه به قسمتی از آنها پرداخته می‌شود. نکته‌ی قابل توجهی که بایستی به آن توجه داشت این است که، توجه به تکنیک‌های قرائت قرآن و درست اجرا کردن آن‌ها یکی از عوامل ایجاد گرایش و تشویق عمومی به قرآن است.

اصلی‌ترین عوامل لازم جهت توجه داشتن در حین قرائت توسط قاری در بیانات ایشان را می‌توان در موارد زیر دانست:

نمودار ۱۰: تکنیک‌های قرائت قرآن

۲-۳-۵. اثرگذاری بر مخاطبان

می‌توانیم از مهم‌ترین وظائف قاریان قرآنی را اثرگذاری بر مخاطبان دانست. به نوعی می‌توان تمامی تکنیک‌های قرائت قرآن را ناظر به اثرگذاری بر مخاطب دانست. در واقع از جهتی دیگر رعایت تکنیک‌های قرائت قرآن از آن رو حائز اهمیت می‌باشد که باعث اثرگذاری هرچه بهتر بر روی مخاطبان می‌گردد. یکی از اثرات توجه به معنا و مضمون که در بخش گذشته به آن اشاره گشت ایجاد خشوع در دل‌های مستمعین است که به دنبال آن باعث شکل‌گیری عشق و محبت در افراد می‌گردد. یکی از شیوه‌های ضروری برای تأثیرگذاری بر مخاطبان استفاده از آیات متناسب روز و متناسب با نیازهای جوامع است. این نکته در قسمت عمل به قرآن و لزوم یادگیری مفاهیم قرآنی توسط مسلمانان نیز خود را نشان می‌دهد.

۲-۳-۶. عدم توقف در مسیر رشد قرائت

قاریان قرآن نبایستی با پیشرفتی مسیر پیشرفت و رشد را برای خود تمام شده بدانند بلکه بایستی هر روز برای بهتر شدن در این مسیر تلاش نمایند. یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری عدم توقف قاریان در مسیر رشد و پیشرفتشان می‌باشد که همواره در جلسات مختلف به قرا

توصیه کرده‌اند. یکی از راهکارهای مطلوب در نگاه ایشان برای پیشگیری از متوقف ماندن در مسیر رشد، استفاده از استاد است.

۳. الگوی جامع فرهنگ قرآنی و تبیین نقش آن در تغییرات فرهنگی جامعه اسلامی

همانطور که در طرح مسئله پژوهش گفته شد، مسئله ایجاد نظم جدید فرهنگی در کشور مبتنی بر قرآن، بحثی است که از ابتدای انقلاب اسلامی رهبران آن بدان اشاره داشته و آن را از اهداف اصلی انقلاب اسلامی شمرده‌اند. در این مقاله سعی بر این شد که الگوی مدنظر انقلاب اسلامی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای برای دستیابی به محوریت فرهنگی قرآن در جامعه استخراج و مؤلفه‌ها و عوامل مهم در رسیدن به هدف مدنظر برشمرده شود.

آنچه که در ادامه می‌آید صورت‌بندی نهایی الگوی تغییرات فرهنگی «جامعه قرآنی» است که در سه محور مطرح می‌گردد:

الف) قرآن به‌عنوان اصلی‌ترین و محوری‌ترین عامل برای سعادت جوامع، امت‌ها و ملت‌های مسلمان را به سوی هدفی یکتا و والا دعوت کرده است. انقلاب اسلامی ایران نیز وظیفه اصلی خود را زمینه‌سازی برای دستورات و فرامین قرآنی برای تحقق یک تمدن اسلامی می‌داند. قرآن از ابتدا به‌صورت تدریجی و پیوسته و با تغییر فرهنگی مردم جوامع سعی کرده است تا مردم و جوامع را به سوی رشد و کمال رهنمون سازد.

ب) در ادبیات نظری غربی عوامل و مؤلفه‌های مختلفی برای تغییر فرهنگی در جوامع بیان شده است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای الگوی تغییرات فرهنگی مطلوب مدنظر را جهت محور قرار گرفتن قرآن در جامعه را که از آن به جامعه قرآنی یاد کرده‌اند مبتنی بر سه عامل دانسته‌اند:

۳-۱. عنصر نخست: جامعه‌پذیری مردم

ایشان آموختن قرآن، انس با قرآن، فهم قرآن، تدبر و به دنبال آن عمل به قرآن را عوامل اصلی برای رسیدن به یک فضای فرهنگی قرآنی و جامعه‌پذیری مردم به شمار می‌آورند. مردم بر اساس بسترسازی حاکمیت‌ها (عنصر دوم) و همچنین ترویج نهادهای قرآنی (عنصر سوم) در فرآیند جامعه‌پذیری اقبال و همراهی با قرآن را یاد می‌گیرند. طبیعی است برای آنکه بتوان یک فضای قرآنی در جامعه را شکل داد بایستی تمامی آحاد جامعه با قرآن مأنوس شوند و با آن آشنا گردند. به همین جهت می‌توان این عنصر را بازوی عمومی و نقش عمومی جامعه برای رسیدن به یک جامعه قرآنی دانست.

در واقع در این مرحله روی سخن ایشان با عموم مردم جامعه است. در واقع برای آنکه بتوان فرهنگی قرآنی در جامعه را شاهد شویم درگیر شدن عموم مردم جامعه به این مهم عامل اصلی برای رسیدن به این فضا به شمار می‌آید. به همین جهت است که آموختن قرآن و انس با آن از مهم‌ترین مراحل در جهت رسیدن به این عنصر است.

۲-۳. عنصر دوم: حاکمیت و ترویج قرآن

حاکم اسلامی به وسیله تبلیغات و همچنین تأثیراتی که بر ساختارها و نهادهای اجتماعی بر محور آموزه‌های اسلام و با هدف ترویج قرآن در جامعه می‌گذارند می‌توانند عامل زمینه‌ساز مناسبی برای هدایت جامعه به سمت امری به حساب آیند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای حکومت پهلوی و جبهه‌ی استکبار را از عوامل تأثیرگذار برای دور کردن مردم از دستورات قرآنی به شمار می‌آورند و در کنار آن نیز، انقلاب اسلامی را شروعی دوباره برای رسیدن به هدف والای قرآنی دانسته که مردم را به سوی جامعه‌ی قرآنی رهنمون می‌سازد. در واقع حکومت‌ها نیز به صورت غیرمستقیم در ایجاد حاکمیت فرهنگی قرآن نقش داشته و با آن ارتباط پیدا می‌کنند. این عنصر را می‌توان **بازوی حکومتی** در عرصه قرآن دانست که در واقع به نوعی هدایت‌کننده و پیش‌برنده بازوی دیگر است.

۳-۳. عنصر سوم: رسالت قراء

همانگونه که در چهارچوب نظری مقاله بدان اشاره شد نهادهای اجتماعی از عوامل مهم تغییرات فرهنگی به شمار می‌آیند. قاریان و تالیان به مثابه نهاد قرآنی و صفوف مقدم در مسئله قرآن بیشترین تأثیر و نقش را برای جذب و هدایت اقشار مختلف مردم به سمت قرآن ایفا می‌کنند. جلسات قرآنی و تلاوت‌های قرآنی مسیری است برای آنکه قلوب مردم هرچه بیشتر به سمت معارف قرآنی رهنمون شود و آنها را با دستورات قرآنی آشنا گرداند.

در واقع سهم عمده‌ای از انتظار رهبری عالی‌قدر نظام جمهوری اسلامی ایران از مردم برای آنکه انس بیشتری با قرآن داشته باشند تا بتوانند با مفاهیم قرآن آشنا گردند را قاریان و فعالان در عرصه قرآن بر عهده دارند. به همین جهت است که ایشان فهرستی از نکات و انتظارات و وظائف را برای قاریان معرفی کرده و آنها را به ارتباط هرچه بیشتر با مردم و تلاش برای ایجاد فهم همگانی قرآن و همچنین تشویق به رو آوردن به قرآن از طریق تلاوت‌ها دعوت می‌نمایند.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این قسمت به بازوی سوم برای رسیدن به جامعه‌ی قرآنی که همان بازوی خواص در این عرصه است اشاره کرده و وظائف سنگینی را برای آنها برمی‌شمارند. (ج) ایشان با مطرح نمودن سه بازوی مردم، حکومت و خواص قرآنی سعی دارند تا بتوانند ارتباط این سه بازو را با یکدیگر بیشتر کرده و آنها را با یکدیگر به یک سو هدایت نمایند. آنچه در اندیشه ایشان به خوبی مشاهده می‌گردد این نکته می‌باشد که ایشان برای هر سه عنصر در عین آنکه به صورت مجزا وظائفی را عهده‌دار می‌باشند، وظیفه‌ای دیگر نیز قائل می‌باشند و آن هماهنگی در پیشبرد اهداف و ارتباط دائمی با یکدیگر است. در واقع نمی‌توان هیچ یک از اجزا و عناصر مطرح شده را به صورت جداگانه و جدای از دو عنصر دیگر دانست که این نیز از دریچه‌ی ورود به تغییرات فرهنگی و نگاه به عوامل مختلف برای یک حرکت و تغییر به وضوح مشخص است که در این نگاه به خوبی تبیین شده است.

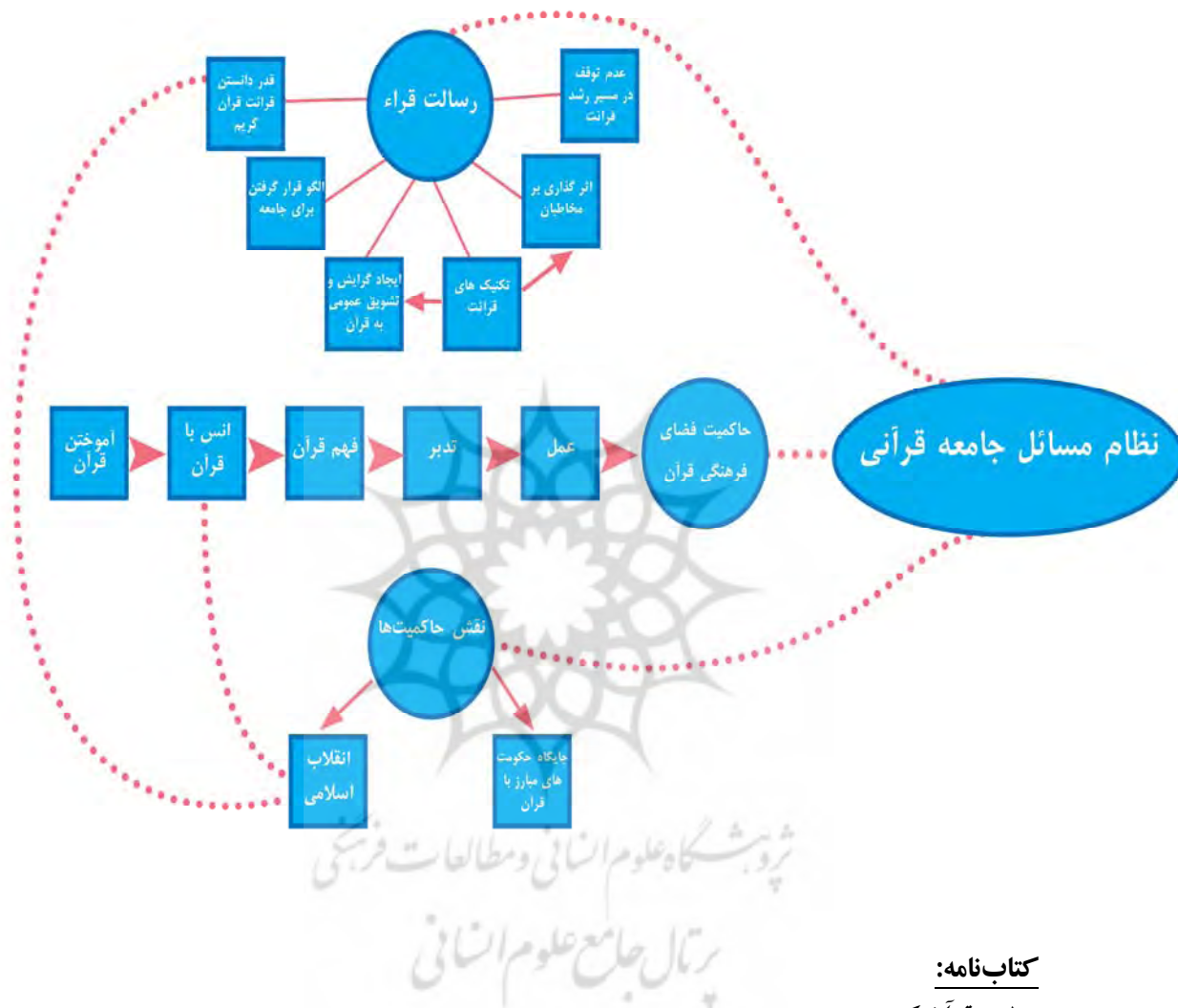
نتیجه‌گیری

با توجه به مسئله پژوهش که ناظر بر تبیین الگوی جامع فرهنگ قرآنی و تبیین نقش آن در تغییرات فرهنگی جامعه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری بود در این پژوهش ضمن بررسی بیانات معظم له نهایتاً به سه عنصر اساسی جامعه‌پذیری مردم، نقش حاکمیت در ترویج قرآن و رسالت قرا به‌عنوان بازوهای ایجاد فرهنگ‌سازی جامعه قرآنی دست یافتیم. در این پژوهش ضمن تبیین سه عنصر فوق شبکه روابط این سه مؤلفه استخراج گردید.

عنصر نخست، آموختن قرآن، انس با قرآن، فهم قرآن، تدبیر و به دنبال آن عمل به قرآن را به‌عنوان پنج مقدمه اساسی برای جامعه‌پذیری مردم می‌باشد. در عنصر دوم نقش حاکمیت‌ها برای ترویج جامعه قرآنی در کنار جامعه‌پذیری مردم کشف و تبیین گردید.

در عنصر سوم به نقش فعالان اصلی در حوزه ترویج قرآنی می‌باشد پرداخته شد. آنچه در نهایت از شبکه مضامین و ارتباط تنگاتنگ این سه عنصر با یکدیگر مشاهده می‌گردد الگویی منسجم و رو به جلو برای سیاست‌گذاری در عرصه قرآنی را در اختیار قرار می‌دهد.

مدل نهایی جامعه قرآنی بدین شرح است:

کتاب‌نامه:

۱. قرآن کریم.
۲. ابن بابویه، علی بن محمد (مشهور به شیخ صدوق) (۱۳۹۶ش)، *عقاب الاعمال*، ترجمه صادق حسن زاده، تهران: ارمغان طوبی.
۳. تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ زاده، محمد؛ عابدی جعفری، حسین (۱۳۹۰ش)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *فصلنامه اندیشه راهبردی مدیریت*، شماره ۱۰، صص ۱۵۱-۱۹۸.
۴. حکیمی، محمدرضا (۱۳۹۴ش)، *الحیاء*، ترجمه احمد آرام، تهران: نشر فرهنگ اسلامی.

۵. خمینی، روح‌الله، (۱۳۷۵ش)، *ولایت فقیه*، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم.
۶. روشه، گی (۱۳۹۵ش)، *تفسیرات اجتماعی*، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی
۷. علم الهی، سیدرضی (۱۳۹۱ق)، *نهج البلاغه*، ترجمه محمد دشتی، تهران: نشر بکا.
۸. عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰ش)، *تفسیر العیاشی*، تهران: مکتبه الاسلامیه.
۹. عینی زاده (موحد)، محمد؛ مودب، سید رضا، (۱۳۹۶ش)، «نظام سازی در نگاه تفسیری آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله)»، *دوفصلنامه مطالعات قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق(ع)*، سال ۱۱، شماره ۲۱، صص ۱۷۵-۱۵۳.
۱۰. غفاری، غلامرضا؛ ابراهیمی، عادل، (۱۳۸۸ش)، *جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی*، تهران: نشر آگرا.
۱۱. کلهری، سمیه، (۱۳۹۳ش)، «نقش ولی فقیه در تحقق جامعه قرآنی». *فصلنامه احسن الحدیث*، شماره ۲، صص ۷۷-۹۰.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۹ق)، *کافی*، ترجمه مصطفوی، تهران: نشر تهران.
۱۳. محسنی، منوچهر (۱۳۸۶)، *بررسی در جامعه‌شناسی فرهنگی ایران*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر و ارتباطات.
۱۴. مریجی، شمس‌الله (۱۳۸۹ش)، «نقش امام باقر(ع) در تغییرات فرهنگی — سیاسی»، *فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم(ع)*، شماره ۵۰، صص ۲۷-۵۶.
۱۵. موحدی، محسن (۱۳۸۸ش)، «راهبردها و راهکارهای رسانه‌ای انس با قرآن در شرایط جنگ نرم»، *دوفصلنامه مطالعات قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق(ع)*، سال ۳، شماره ۵، صص ۲۹-۶۴.
۱۶. الیوت، تی.اس. (۱۳۶۹ش)، *دوباره فرهنگ*، ترجمه حمید شاهرخ، تهران: نشر مرکز.
17. Braun, V. and Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), pp. 77-101. Retrieved 2018, Jan.20, from http://eprints.uwe.ac.uk/11735/2/thematic_analysis_revised_-_final.pdf
18. Hofstede, Geert and Hofstede, Gret Jan and Minkov, Michael. (2005). *Cultures and organizations: software of the mind*, McGraw-Hill.
19. <http://farsi.khamenei.ir>
20. Senge, Peter. (1990). *The Fifth Discipline*, New York: Doubleday.

The Role of Qur'anic Culture in Cultural Changing of Society in Ayatollah Khamenei's Thoughts

Parham Rowshanaei¹⁶

Navid Amidi Mazaheri¹⁷

Sayed Majid Emamy¹⁸

The leaders of the Islamic Revolution have repeatedly emphasized that the changes that the Islamic Revolution seeks to bring about on the basis of the Qur'an in society, and especially at the cultural level. But the problem is that without a pattern of cultural change "based on the Holy Qur'an," one cannot clearly see how these changes are going to emerge in society. Accordingly, this study seeks to understand the role of the Quranic culture in social change. What we have heard from the statements of the leader of the revolution, Ayatollah Khamenei, is that the leader of the revolution, by designing this idea, and has described this model, which is mentioned as "the Qur'anic community". In this model, the three factors and elements of governing the Quranic culture and space in society, the role of governments and the mission of Quran as the arms of creating cultural change in the direction of the Quran's inclusion in the community is mentioned. In this research, while reviewing the great statements of the Holy word by the method of the analysis of the subject, the explanation of the above pattern is carried out using verses and narrations, and finally, the categorization of the themes to be discussed has been described. By carefully studying the statements of Ayatollah Khamenei, we will conclude that the expansion of the culture of the Qur'an, which is the introduction to the Qur'an, is due to the support of the sovereigns, as well as the serious role played by the Qur'an, which led to the establishment of a Qur'anic society as well as the introduction of the Quran's cultural rule. The space of the country will be.

Keywords: Holy Qur'an, Quranic society, Qur'anic cultural rule, social-cultural changes, Ayatollah Khamenei.

¹⁶. Master of Science in Islamic and Cultural Studies and Communications, Imam Sadiq University, Tehran. (Responsible Author) prowshanaei@gmail.com

¹⁷. Master of Science in Islamic and Cultural Studies and Communications, Imam Sadiq University, Tehran. navid.am1994@gmail.com

¹⁸. Assistant Professor in Islamic and Cultural Studies and Communications, Imam Sadiq University, Tehran. s.m.emamy@isu.ac.ir